

20. Поляк, О. Вища освіта ХХІ століття: між науковим плануванням і маркетингом освітніх послуг / О. Поляк // Вища освіта України. – 2013. – № 2. – С. 89–94.

21. Приходченко Л. Сутність понять механізмів держави, державного управління та державного регулювання / Л. Приходченко // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. / ОРІДУ. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2008. – Вип. 3 (35). – С. 61–68.

22. Раймерз Ф. Компетентний діалог: використання дослідження для формування світової освітянської політики / Фернандо Раймерз, Ноел МакГінн; Пер. з англ. Галина Вець; Ред. Ксенія Сімович. – Л. : Літопис, 2004. – 212 с. – (Сер. «Освіта»). – С. 201–212.

23. Рашкевич Ю. М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти: монографія / Ю.М. Рашкевич. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. – 168 с.

24. Рудницька Р.М., Сидорчук О.Г., Стельмах О.М. Механізми державного управління: сутність і зміст / За наук. ред. М.Д. Лесечка, А.О. Чемериса. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2005. – 28 с.

25. Федорчак О. В. Класифікація механізмів державного управління [Електронний ресурс] / О. В. Федорчак // Демократичне врядування : зб. наук. пр. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2008. – Вип. 1. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DeVr/2008-01/O_Fedorchak.pdf.

УДК 351:331.08

Кулешов М. М., к.тех.н., проф., НУЦЗУ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДСНС УКРАЇНИ

В статті на основі аналізу стану системи підготовки кадрів та сформульованих автором завдань ДСНС України у частині кадрової політики, розроблені пропозиції щодо підвищення якості підготовки кадрів сфери цивільного захисту та запропоновані шляхи розвитку багаторівневої практико-орієнтованої системи безперервної професійної освіти у вищих навчальних закладах ДСНС України.

Ключові слова: *цивільний захист, надзвичайні ситуації, професійна освіта, кадри, навчальні заклади, система, органи управління, підрозділи.*

The article is based on an analysis of the system of training and tasks formulated by the author SES of Ukraine in terms of personnel policy proposals designed to im-

prove the quality of training in civil defense and the ways of multi-practice-oriented system of continuous professional education in higher education SES of Ukraine.

Keywords: *civil protection, emergency, professional education, staff, educational institutions, system controls, units.*

Постановка проблеми. Однією із умов успішного вирішення завдань формування і державного регулювання кадрового потенціалу, забезпечення адекватності його структури тенденціям соціально-економічного розвитку країни є ефективна система професійної освіти, що включає державні і недержавні навчальні заклади та освітні центри, які забезпечують безперервність підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрового потенціалу як з відривом, так і без відриву від виробництва. Успішна реалізація завдань з захисту населення і територій України від надзвичайних ситуацій (НС) техногенного і природного характеру неможлива без належного кадрового забезпечення діяльності Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) щодо реалізації державної політики у сфері цивільного захисту (ЦЗ).

Разом із тим, вищі навчальні заклади (ВНЗ) ДСНС України працюючи в єдиному освітянському просторі держави відчують на собі, як і інші заклади освіти, усі негаразди не дуже вдалих попередніх реформ, нескінченна низка яких не дає поки що очікуваного ефекту.

Стан вищої школи України, на думку автора, характеризується наближенням до межі, за якою можуть початися руйнівні процеси. Відсутність належної фінансової підтримки діяльності (ВНЗ) з боку держави протягом останніх 20 років поставило на межу виживання науково педагогічну діяльність навчальних і наукових установ, у тому числі й ДСНС України. Стосовно ВНЗ ДСНС, особливо негативно це відображається на стані матеріально-технічної бази і насамперед забезпеченні навчального процесу сучасною пожежно-рятувальною технікою, обладнанням і спорядженням, відсутність або застарілість яких унеможливує якісну професійну підготовку рятувальників, що у свою чергу не може задовольняти замовників кадрів. Намагання вищів самотужки вирішувати ці питання не приносять відчутних результатів, тому що це потребує великих обсягів фінансування, яких у навчальних закладах немає, адже це функція державних органів управління які формують державне замовлення на підготовку кадрів. Не підтримується також фінансово і вузівська наука, що значно знижує мотивацію праці науково педагогічних кадрів. Не можна миритися з байдужістю до передових наукових досліджень вищих навчальних закладів ДСНС України, які є основою університетської підготовки.

За останнє десятиріччя кардинально змінилися умови і ускладнилися завдання з охорони і захисту територій і населення країни від НС техногенного, природного, соціального та воєнного характеру, що зумовило перетворення у структурі ДСНС (МНС) України і в цілому системи ЦЗ, у складі

яких з'явилися окремі територіальні органи управління, оперативно-рятувальна служба ДСНС (МНС) основу яких, в тому числі, склала якісно нова модель професійної діяльності рятувальників, яка спрямована на підготовку до реагування на усі види загроз. Разом з тим, у зв'язку з падінням соціального статусу і рівня життя кадрів рядового та начальницького складу, просліджується падіння престижу служби цивільного захисту, що негативно відображається на якості відбору абітурієнтів на навчання. Погіршується соціальна база вищих навчальних закладів: значна кількість бажаючих навчатися мають відхилення у здоров'ї, знизилася якість знань випускників загальноосвітніх навчальних закладів.

Актуальною проблемою, що має важливе наукове і практичне значення, є розвиток вищої професійної освіти в освітніх закладах ДСНС України, виведення її на принципово новий, якісний рівень. Об'єктивно назріла потреба у приведенні системи підготовки кадрів начальницького складу у відповідність з сучасними реаліями, в розробці Державних освітніх стандартів нового покоління за спеціальностями сфери ЦЗ, всебічному забезпеченні неперервної професійної освіти начальницького складу служби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням підготовки кадрів для сфери ЦЗ присвячені ряд робіт вітчизняних науковців у тому числі таких, як О. Бикова, З. Беднарек, Н. Вовчаста, М. Варій, М. Козяр, М. Коваль, М. Куценко, О. Островерх, П. Образцов, Ю. Тайсманова та ін., у яких розглядаються питання науково-методичного забезпечення процесу розвитку професійної компетенції працівників, економічної оцінки якості освіти, інноваційних підходів до організації управління навчальним процесом та інші складові системи підготовки кадрів. Механізми державного управління закладами вищої освіти зі специфічними умовами навчання розглядалися у роботах А. Роміна, де, зокрема, визначені напрямки реформування системи державного управління, які передбачають наявність державних служб сприяння працевлаштуванню випускників, систему зовнішнього контролю за якістю освіти, фінансову допомогу курсантам і студентам через урядові гранти, підвищення ролі роботодавців у підготовці спеціалістів та інш. У роботах В. Садкового проаналізовані інноваційні механізми розвитку професійної освіти через впровадження сучасних інформаційно-комунікативних технологій. Відмічено, що головними напрямками в роботі навчальних закладів ДСНС України поступово стають [3]:

- технологічне забезпечення навчального процесу;
- підготовка фахівців для підрозділів ДСНС на базі технічних засобів лабораторій, сучасних методик реєстрації і прогнозування НС і використанням технічних даних GPS технологій, математичних моделей розвитку НС;
- використання у навчальному процесі сучасних методик обробки зображень, геоінформаційних технологій, комп'ютерної техніки і програмного забезпечення.

Варто зазначити, що підвалини сучасної системи підготовки кадрів

сфери ЦЗ були сформовані, після підписання Указу Президента України «Про заходи щодо удосконалення системи державного управління у сфері пожежної безпеки, захисту населення та територій від наслідків надзвичайних ситуацій» [4], та прийняття державної програми перетворення військ цивільної оборони України, органів і підрозділів державної пожежної охорони в оперативно-рятувальну службу (ОРС) ЦЗ [5], у 2003 році на базі ВНЗ пожежно-технічного профілю, які були передані до сфери управління МНС України. Саме у 2003 році була розроблена та затверджена Концепція реформування системи підготовки кадрів МНС України на період 2003-2008 роки [1]. Концепція передбачала безперервний цикл навчання кадрів МНС починаючи з професійної орієнтації молоді через створення при загально-освітніх школах профільних класів, ліцеїв, від підготовки працівників робітничих спеціальностей до інженерних, наукових, і керівних кадрів шляхом упорядкування мережі навчальних закладів та установ міністерства, формування змісту підготовки фахівців, відкриття нових спеціальностей та спеціалізацій для задоволення кадрових потреб відомства, розробки кваліфікаційних характеристик професій працівників МНС.

Слід зазначити, що ця концепція, на відміну від інших програмних документів, була повністю реалізована, що дозволило створити в Україні багатопрофільну, централізовану, ступеневу систему освіти у галузі цивільного захисту і пожежної безпеки та підняти на принципово новий рівень якість підготовки кадрів. У подальшому концепція і відповідні програми з її реалізації розвивалися і удосконалювалися [2]. Разом з тим, нові сучасні виклики, з якими зіштовхнулася країна останнім часом, та наявні проблеми існуючої системи підготовки кадрів ЦЗ потребують переоцінки стану відомчої освіти, як за структурою так і за змістом, а також перегляду ряду підходів до формування кадрової політики ДСНС України та механізмів її реалізації, у тому числі і з підготовки кадрів у ВНЗ ДСНС.

Постановка завдання. Розробка пропозицій щодо реформування системи підготовки кадрів ДСНС України.

Виклад основного матеріалу. Об'єктивною умовою ефективного вирішення наявних проблем є серйозне покращення правового, кадрового, наукового, інформаційного, навчально-методичного, фінансового та матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу в рамках формування і реалізації нової концепції реформування системи підготовки кадрів ДСНС України, яка повинна розроблятися на основі відповідної концепції реформування ДСНС, як центрального органу виконавчої влади, із заданою метою по створенню системи ефективної та професійної державної служби, орієнтованої на гарантоване забезпечення потреб громадянського суспільства, територій України та об'єктів економіки у захисті від НС.

Завдання з досягнення цієї мети у частині кадрової політики можна сформулювати таким чином:

а) комплексний розвиток інституту державної служби з надзвичайних

ситуацій, що забезпечує взаємозв'язок видів служби і правове регулювання особливостей проходження служби ЦЗ, цивільної державної служби на основі впровадження передових технологій управління персоналом в кадрову роботу відповідних органів управління;

б) оптимізація чисельності особового складу служби ЦЗ ДСНС, державних службовців, в тому числі цивільних службовців задіяних у виконанні завдань сфери ЦЗ, за допомогою вдосконалення організаційної структури служб і підрозділів ЦЗ, що здійснюється з урахуванням диференціації кадрового складу за напрямками діяльності та розширення повноважень службовців категорії « Керівник » і « Професіонал » особливо на територіальному і місцевому рівнях;

в) розвиток системи, відбору, вивчення та призначення кандидатів на вакантні посади служби ЦЗ, державних службовців ДСНС за результатами проведення оцінки їх кваліфікації, досвіду роботи, професійних досягнень, особистих якостей і мотивації, що здійснюється в рамках процедур конкурсного відбору, добору без проведення конкурсу, формування і використання кадрового резерву, а також організації ротації;

г) упровадження деталізованої системи кваліфікаційних вимог до посад кадрового складу ДСНС, що враховує напрямки діяльності, а також створення і вдосконалення механізму оцінки на їх відповідність осіб, які претендують на заміщення вакантних посад;

д) орієнтування цілей ДСНС і її територіальних органів управління на інтереси суспільства і потреби громадян, встановлення їх взаємозв'язку з завданнями структурних підрозділів і посадовими обов'язками робітників служби, а також пріоритетне врахування думки громадян (суспільства) щодо оцінки результатів діяльності органів управління і підрозділів ДСНС;

е) забезпечення престижу і конкурентоспроможності державної служби України з НС, підвищення мотивації кадрового складу служби, включаючи встановлення гнучкої, адекватної ринку і бюджетним можливостям системи оплати праці та стимулюючих державних гарантій, здійснення безперервного професійного розвитку і планування посадового зростання;

ж) забезпечення відкритості служби, в тому числі за допомогою застосування інформаційно-комунікаційних технологій, що розширюють надання загальнодоступної референтної інформації, а також впровадження механізмів громадського обговорення, громадського контролю та громадської оцінки;

з) розвиток механізмів попередження корупції, виявлення корупційних ризиків та боротьби з корупційними правопорушеннями, визначення та вирішення конфлікту інтересів у внутрішньому середовищі служби.

Сформульовані завдання у свою чергу надають змогу визначити завдання та зміст системи підготовки кадрів на сучасному етапі, насамперед, це:

1. Розробка та запровадження науково обґрунтованої методики прогнозування потреби кількісного складу кадрів ДСНС України різних профілів діяльності з урахуванням перспективи розвитку служби ЦЗ.

2. Розвиток та вдосконалення багаторівневої практико-орієнтованої системи безперервної професійної освіти у ВНЗ ДСНС України шляхом:

– приведення змісту та структури професійної підготовки кадрів у відповідність з динамічними змінами потреб органів управління та підрозділів ДСНС з більш тісним зв'язком теоретичного курсу навчання з практичною діяльністю працівників служби ЦЗ;

– розробки і реалізації нового покоління освітньо-професійних програм підготовки кадрового складу служби ЦЗ за освітніми ступенями бакалавр, магістр, доктор філософії, доктор наук;

– удосконалення організаційної та штатної структури системи підготовки кадрів служби ЦЗ орієнтованої на оптимізацію кількісного складу закладів освіти та розширення їх повноважень а також на нормативи навчального навантаження викладацького складу ВНЗ ДСНС України, з урахуванням індивідуалізації роботи викладачів з категоріями осіб які навчаються;

– централізованого забезпечення ВНЗ ДСНС України новими, сучасними зразками пожежно-рятувальної техніки, комплектами рятувального обладнання та спорядження.

3. Модернізація системи професійної перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів з урахуванням профілізації освітніх установ ДСНС України.

4. Вдосконалення системи професійної перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрових резервів керівників усіх рівнів, яка передбачає обов'язковий курс теоретичної підготовки та організацією ефективного стажування на керівних посадах;

5. Підвищення наукової кваліфікації професорсько-викладацького складу відомчих освітніх установ, вдосконалення системи підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів з основним акцентом на формуванні якісного складу науковців адаптованих до практики діяльності у сфері ЦЗ та пожежної безпеки.

6. Забезпечення інноваційного характеру професійної освіти шляхом :

– розробки та впровадження освітніх програм, що забезпечують навчання кадрів за новими спеціалізаціями і профілями підготовки, відповідно до запитів служб і підрозділів ДСНС і служб ЦЗ інших суб'єктів забезпечення цивільного захисту;

– створення і розвиток матеріально-технічної бази, необхідної для впровадження нових освітніх технологій, інноваційних моделей і актуального змісту освіти, в тому числі комплексну модернізацію технічної бази освітніх установ, необхідної для використання в освітньому процесі сучасних інформаційних і комунікаційних технологій, електронних освітніх ресурсів і посібників, забезпечення професорсько-викладацькому складу і особам які навчаються ефективного доступу до джерел інформації в галузі науки і техніки;

– формування і розвиток системи підвищення кваліфікації викладачів навчальних закладів ДСНС в частині використання у навчальному процесі інноваційних освітніх методик і технологій.

7. Формування і розвиток системи оцінки якості професійної освіти, що передбачає таке:

– розробку і реалізацію механізмів забезпечення комплексного моніторингу якості освіти, ефективності та успішності професійної діяльності випускників університетів ДСНС з метою оперативного корегування навчального процесу в залежності від потреб практики;

– удосконалення зворотного зв'язку між відомчими освітніми установами та органами управління і підрозділами ДСНС, які є замовниками кадрів, з метою забезпечення ефективного функціонування системи оцінки якості освіти випускників;

– упровадження процедур незалежного оцінювання діяльності освітніх установ ДСНС.

8. Підвищення рівня відповідальності посадових осіб територіальних органів управління і підрозділів ОРС ДСНС за практичну складову навчального процесу під час проходження курсантами та слухачами ВНЗ навчальних практик і стажувань.

Крім цього, з метою надання можливості підвищувати рівень професійної підготовки особовому складу органів і підрозділів ДСНС а також служб ЦЗ, пожежної безпеки інших суб'єктів забезпечення сфери ЦЗ без відриву від місця основної роботи, важливо створити необхідні умови для розвитку у ВНЗ системи дистанційного навчання, з можливостями використання дистанційних технологій у сфері післядипломної освіти. Оскільки всі учасники дистанційного навчання в післядипломній освіті є дорослими людьми, як правило, з певним обсягом особистого і професійного досвіду, рівнем культурного розвитку і здатності до самоосвіти.

З метою укріплення зв'язку теорії з практикою, наближення навчального процесу до сфери і видів діяльності органів управління та підрозділів ДСНС, більш широкого використання у навчальному процесі наявної пожежно-рятувальної, рятувальної та інших видів техніки і обладнання, підвищення рівня професійної складової змісту профільної освіти передбачити:

– створення на базі аварійно-рятувальних загонів спецпризначення, загонів державної ПО, відповідних центрів ОРС, за вибором ВНЗ, філій спеціальних кафедр, що надасть змогу запровадити дуальну освіту (поєднання у навчальному процесі аудиторії та робочого місця);

– введення у практику діяльності ВНЗ інституту «асоційованого викладача», який передбачає залучення до навчального процесу практичних працівників органів управління та підрозділів ДСНС, що забезпечить спадкоємність професійного досвіду від покоління до покоління, а також збереження професійних цінностей.

Є доцільним розглянути також питання, щодо запровадження в університетах ДСНС «нульового» курсу для осіб, які потребують підвищення якості середньої освіти для отримання доступу до вищої освіти у вищих службах, а також повернення до практики створення на базі загальноосвітніх шкіл профільних

класів, як форму і дієвий механізм професійної орієнтації молоді на сферу ЦЗ.

У цілому реформування Системи підготовки кадрів ДСНС України в вищих навчальних закладах повинно не тільки забезпечити набуття традиційних знань, професійних навичок і умінь відповідно до критеріїв професійної діяльності. Нова система повинна включати більш широкий набір умінь і навичок, актуальних сучасної діяльності органів і підрозділів служби ЦЗ таких, наприклад, як спілкування, завоювання і підтримка довіри, врегулювання конфліктів, розвиток творчого підходу до вирішення проблем служби, управління діями щодо вирішення проблем та збору інформації, застосування наданих повноважень в рамках адекватних дій, а також складову відповідних юридичних знань.

Висновки. Система професійної освіти ДСНС України має цілісний і багаторівневий характер, довела свою життєздатність і потребує збереження, за умови якісної модифікації в напрямку посилення спеціалізації підготовки кадрів, її наближення до здійснюваних службово-функціональних завдань діяльності, підвищення якості професійної освіти з урахуванням процесів євроінтеграції поряд з розвитком та удосконаленням практичної складової змісту підготовки кадрів.

Сформульовані окремі завдання кадрової політики ДСНС України, завдання та зміст системи підготовки кадрів на сучасному етапі, а також ряд інших пропозицій із підвищення якості освіти можуть бути корисними при розробці концепції реформування системи підготовки кадрів сфери ЦЗ.

Список використаних джерел

1. Концепція реформування системи підготовки кадрів МНС України на період 2003-2008 роки : Рішення колегії МНС України від 22.05.2003 р.

2. Програма розвитку системи освіти і наукової діяльності навчальних та навчально-методичних установ МНС України на 2003-2008 рр. [Електронний ресурс] : Наказ МНС України від 11.09.2003 р. № 338. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>.

3. Садковий В.П. Механізми управління розвитком системи підготовки офіцерських кадрів державної служби надзвичайних ситуацій України [Електронний ресурс] / В.П. Садковий // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. – 2014. – Вип. 39. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64.exe?...

4. Про заходи щодо удосконалення системи Державного управління у сфері пожежної безпеки, захисту населення та територій від наслідків надзвичайних ситуацій [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 27.01.2003 р. № 47/2003. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/>.

5. Про Державну програму перетворення військ Цивільної оборони України, органів і підрозділів державної пожежної охорони в Оперативно-рятувальну службу цивільного захисту на період до 2005 року [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 19.12.2003 р. № 1467/2003. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/>.